

SPIS TREŚCI

Podziękowania	9
Przedmowa	11
1. Wiele rodzajów umysłów. Teoria inteligencji wielorakich	17
2. Inteligencja słów, czyli wyrażanie własnej inteligencji językowej	35
3. Inteligencja obrazów, czyli myślenie za pomocą oczu ...	53
4. Inteligencja dźwięków, czyli maksymalne wykorzystanie talentu muzycznego	71
5. Inteligencja ciała, czyli wykorzystanie kompetencji kinestetycznych	85
6. Inteligencja logiczna, czyli szacowanie kompetencji matematycznych i naukowych	101
7. Inteligencja społeczna, czyli korzystanie ze zmysłu relacji międzyludzkich	117
8. Inteligencja własnego ja, czyli rozwijanie potencjału intrapersonalnego	137
9. Stymulowanie późno dojrzewających inteligencji	155
10. Wzmocnić swoje najsłabsze ogniwo – inteligencje wielorakie a trudności w uczeniu się	175
11. Pracować mądrzej, czyli jak wykorzystać inteligencje do osiągnięcia celów zawodowych	193

12. Kiedy inteligencje kolidują z sobą, czyli jak osiągnąć harmonię stylów w związku	213
13. Myślenie przyszłości, czyli inteligencje XXI wieku	229
14. Nowe inteligencje: przyrodnicza i egzystencjalna	233
15. Czy pojawią się kolejne inteligencje?	249

PODZIĘKOWANIA

W pierwszej kolejności chciałbym wyrazić podziękowania dla trzech osób, które odegrały kluczową rolę w procesie powstawania tej książki. Pierwszą z nich jest moja agentka Linda Allen, która z ogromną cierpliwością prowadziła mnie przez labirynty wydawniczego świata w poszukiwaniu odpowiedniego wydawnictwa. Drugą z nich jest redaktor Rachel Klayman – osoba o niezwykłej dociekliwości i uzdolnieniach językowych, dzięki której książka ta naprawdę wiele zyskała. Trzecią i chyba najważniejszą z tych osób jest natomiast dr Howard Gardner, który od kilku lat dyskretnie wspierał moje wysiłki, udostępniając mi bibliografię, niepublikowane opracowania i szkice robocze oraz dzieląc się ze mną swoimi przemyśleniami w rozmowach telefonicznych, a także korespondencyjnie, za pośrednictwem poczty tradycyjnej i elektronicznej. Pragnę również podziękować Deb Brody i Johnowi Paine’owi za ich nieocenioną pomoc podczas prac nad aktualizacją książki. Chciałbym również wyrazić swoją wdzięczność wobec kilkunastu osób, które przez wiele lat od narodzin zamysłu napisania tej książki, poprzez okres badań i wreszcie redakcję tekstu, stymulowały mnie do przemyśleń i wspierały na wiele innych sposobów. Są to: DeLee Lantz, Robert McKim, Mert Hanley, Sue Teele, Sally Smith, Dee Dickinson, Roger Peters, Kurt Meyer, Frank Barr, Lawrence Greene, David Thornburg, Richard Bolles, Maggie Strong i Coby Schasfoort. Chciałbym również podziękować tysiącom uczestników moich warsztatów poświęconych inteligencjom wielorakim, którzy zadając pytania i formułując komentarze, pomagali mi sprecyzować założenia mojej teorii i uczynić ją bardziej praktyczną i przydatną dla wszystkich osób pragnących poszerzać swoje kompetencje.

PRZEDMOWA

Jak bardzo jesteś inteligentny? Udzielając odpowiedzi na to pytanie, będziesz się kierować prawdopodobnie osiąganymi wynikami oraz stopniem opanowania umiejętności typu szkolnego. Być może zdarzyło ci się kiedyś rozwiązać jeden z licznych często publikowanych w gazetach dziesięciominutowych quizów, których autorzy proszą o rozwiązanie problemów typu: „x ma się do y tak, jak b ma się do _____” lub proszą o podanie definicji słów takich jak „gbur” czy „mutagen”. Niewykluczone, że miałeś okazję poddać się testowi na inteligencję jeszcze na etapie nauki w szkole lub podczas starań o pracę. Koncepcja IQ i inteligencji bardzo silnie oddziałuje na wyobraźnię ludzi. Niski poziom inteligencji lub brak podstawowych kompetencji często jest przez przedstawicieli naszego społeczeństwa odbierany jako przejaw o p ó ż n i e n i a lub jeszcze poważniejszych wad. Warto zauważyć, że wiele spośród najgorszych epitetów – jak choćby kretyn, idiota, czy imbecyl – pierwotnie było wykorzystywanych jako obiektywne terminy naukowe, odnoszące się do osób osiągających szczególnie niskie wyniki w teście na inteligencję. Z drugiej strony skali mamy osoby utalentowane czy genialne (aby na takie miano zasłużyć, trzeba wykazać się IQ na poziomie co najmniej 140 punktów). Najbardziej zdolni i najbystrzejsi mogą liczyć na uznanie i liczne przywileje: możliwość pobierania nauki na najlepszych uczelniach, błyskotliwą karierę naukową, wyższe dochody itd. Nie ma się więc co dziwić, że większość z nas podczas bezsennych nocy rozmyśla nad poziomem własnego IQ.

Ta książka nie pomoże ci podnieść wyniku w teście na IQ. Nie pomoże ci też w przygotowaniach do typowych egzaminów czy testów. Choć pojawi się w niej kilka elementów podobnych do tych pojawiają-

cych się w testach na inteligencję oraz w testach typowo akademickich, nie jest ona w stanie konkurować z licznymi wydawnictwami poświęconymi rozwijaniu umiejętności niezbędnych do pomyślnego przejścia typowego testu IQ czy egzaminu wstępnego na studia.

Tematem tej książki nie jest również szybkie uczenie się. W zasadzie należałoby wręcz powiedzieć, że jej głównym przesłaniem jest myśl, iż niektóre elementy inteligentnych zachowań mogą kształtować się bardzo długo. Warto mieć świadomość, że Michał Anioł potrzebował wielu lat, by stworzyć freski w Kaplicy Sykstyńskiej, a Goethe pisał swoje arcydzieło *Faust* przez blisko sześć lat. Dobre rzeczy wymagają czasu.

Wreszcie *7 rodzajów inteligencji* to nie poradnik typu „wprowadź swój mózg na wysokie obroty”. Nie wydaje mi się, by nasz mózg potrzebował dodatkowych obrotów. Jeżeli czegośkolwiek potrzebuje, to tylko świętowania – w twoim mózgu znajduje się dostatecznie dużo aktywnych komórek, możesz dzięki nim naprawdę wiele w życiu osiągnąć.

Chciałbym myśleć o tej książce jako o osobistym zestawie do odnowy poznawczej. Znajdziesz w niej argumenty potwierdzające tezę, że dysponujesz licznymi talentami, nawet jeśli wszyscy ludzie z twojego otoczenia twierdzą, iż jest inaczej. Mam nadzieję, że dzięki tej książce przekonasz się, iż w niczym geniuszom nie ustępujesz. W czasach starożytnych uważano, że każdy ma w sobie wewnętrzny geniusz. Rozumiano go jako swego rodzaju ducha strażnika, który towarzyszy człowiekowi w życiu, pomagając mu osiągać cele i unikać przeciwności losu. Owo pierwotne znaczenie słowa „geniusz” (powiązane etymologicznie z nazwą ducha, którego wywołuje się z lampy) odeszło w niepamięć, kiedy zaczęliśmy w coraz większym stopniu koncentrować się na badaniu IQ i innych podobnych nonsensach. Czas powrócić do korzeni. I to właśnie jest celem niniejszej książki – chodzi o to, by pokazać, że mądrym można być na wiele różnych sposobów. Książka *7 rodzajów inteligencji* zawiera:

- podstawowe informacje na temat funkcjonowania wielu różnych rodzajów inteligencji,
- listy umożliwiające ocenę najsilniejszych i najmocniejszych aspektów własnej inteligencji,

- ćwiczenia mające na celu poznanie różnych aspektów przejawiania inteligencji,
- praktyczne wskazówki i sugestie, dzięki którym łatwiej ci będzie rozwijać poszczególne typy inteligencji,
- pomysły i zasoby dotyczące praktycznego zastosowania teorii inteligencji wielorakich.

Ponadto książka przedstawia również konkretne przykłady inteligentnych zachowań obserwowane przy różnych okazjach w różnych kulturach całego świata. Będziesz mógł zatem poznać bliżej zdolności obserwacyjne Buszmenów z Kalahari, inteligencję interpersonalną bywalca manhattańskich salonów, medytacyjne praktyki buddyjskich mnichów szkoły Theravada, umiejętności europejskiego kompozytora w zakresie kreowania obrazów dźwiękiem i wiele, wiele innych kompetencji. Po zakończeniu lektury tej książki będziesz dysponował znacznie lepszym rozeznaniem w dziedzinie metod poznania praktykowanych w różnych stronach świata od tysięcy lat.

Książka rozpoczyna się od przedstawienia najważniejszych elementów teorii inteligencji wielorakich. W rozdziale 1 zostały omówione wyniki harwardzkich badań, z których wynika, że ludzkiemu umysłowi można przypisać co najmniej siedem podstawowych rodzajów inteligencji. W rozdziałach od 2 do 8 omówione zostały poszczególne typy inteligencji: językowa (rozdział 2), przestrzenna (rozdział 3), muzyczna (rozdział 4), kinestetyczna (rozdział 5), logiczno-matematyczna (rozdział 6), interpersonalna (rozdział 7) oraz intrapersonalna (rozdział 8). Kolejne cztery rozdziały pomogą ci wykorzystać wiedzę na temat siedmiu typów inteligencji do rozwijania tych kompetencji, które dojrzewają w późniejszych okresach życia (rozdział 9), do pokonywania trudności w uczeniu się (rozdział 10), poprawy jakości twojego życia zawodowego (rozdział 11) oraz do wzmocnienia twoich relacji w życiu osobistym (rozdział 12). W ostatnim rozdziale będziemy się zastanawiać, jak może się w przyszłości zmienić wartościowanie różnych typów inteligencji. Na końcu znajdziesz również informacje dotyczące zasobów – książek, organizacji, programów komputerowych i gier – które można wykorzystywać w celu rozwijania kompetencji w obszarze poszczególnych inteligencji.

To książka dla Ciebie, jeżeli zależy Ci na rozwijaniu swoich naturalnych zdolności. Polecam ją w szczególności, jeśli utożsamiasz się z jedną z poniższych charakterystyk:

- Podałeś się testom na inteligencję lub innym standardowym testom i masz wrażenie, że rezultaty nie w pełni oddają Twoje rzeczywiste kompetencje;
- Chcesz się dowiedzieć więcej na temat własnych zainteresowań i zdolności, by przygotować się do wyboru nowej kariery zawodowej lub do kolejnego kroku w ramach już obranej kariery;
- Chcesz lepiej poznać swój potencjał, by dzięki temu skuteczniej pracować nad własnym rozwojem;
- Chcesz się dowiedzieć, które metody myślenia i uczenia się są dla Ciebie najbardziej naturalne;
- Chcesz się dowiedzieć, jaki wpływ na Twój sposób myślenia ma kształt Twoich relacji ze współmałżonkiem, synem lub córką, przyjacielem, krewnym lub współpracownikiem;
- Jesteś artystą, sportowcem, muzykiem lub innego rodzaju duszą twórczą i szukasz definicji inteligencji, dzięki której to, czym się w życiu zajmujesz, zyskałoby większą wartość i poważanie;
- Podejrzewasz u siebie problemy z uczeniem się i chciałbyś lepiej zrozumieć swoje ograniczenia;
- Pracujesz jako nauczyciel lub doradca z osobami, w których przypadku konieczne jest dokonanie oceny poziomu inteligencji, praca nad budowaniem przekonania o własnej wartości i (lub) rozwijaniem praktycznych umiejętności.

Tematyką siedmiu typów inteligencji zainteresowałem się, pracując w szkole podstawowej. Zdobywszy kilka lat doświadczenia, doszedłem do wniosku, że rodzice i nauczyciele zbyt często tłamszą w swoich dopiero rozwijających się dzieciach potencjał do nauki, skupiając nadmierną uwagę na słowach i liczbach i lekceważąc inne talenty swoich pociech. Być może Ty także jesteś jednym z takich dzieci – dzieci przejawiających talent muzyczny lub plastyczny, posiadających niezwykłą intuicję lub kompetencje ruchowe lub fizyczne, a być może nawet duchowe, które zanikły ze względu na brak zainteresowania rodziców

bądź nauczycieli. Dzięki tej książce będziesz mógł ponownie odnaleźć w sobie tę inteligencję i dostrzec w sobie wiele nowych talentów. Jak powiedział kiedyś Ben Franklin: „Nie ukrywaj swoich talentów. Zostały ci dane, żebyś ich używał. Czymże jest zegar słoneczny bez słońca?”. Bądź gotowy wyjść z cienia i przekonać się, jak bardzo błyskotliwy jesteś n a p r a w d ę !

ROZDZIAŁ 1

WIELE RODZAJÓW UMYSŁÓW.

TEORIA INTELIGENCJI WIELORAKICH

Wyobraź sobie na chwilę, że żyjesz w czasach prehistorycznych. W środku nocy budzi cię przerażający odgłos stada mastodontów nadbiegającego w kierunku waszego obozowiska. Na potrzeby dalszych rozważań przyjmijmy, że mógłbyś przywołać na pomoc dowolnego człowieka z XX wieku. Kogo byś wybrał? Alberta Einsteina? Nie, był zbyt wątły. To może Jamesa Joyce'a? Raczej nie, za słaby wzrok. A może Franklina Delano Roosevelta? Z całą pewnością nie na wózku. Najbardziej „blyskotliwi” ludzie XX wieku prawdopodobnie nie byłoby ci w stanie pomóc w krytycznej chwili. W zasadzie należałoby pewnie stwierdzić, że większość z nich w tamtych okolicznościach byłaby wysoce narażona na śmierć. Twoje szanse na wyjście z oparów byłyby prawdopodobnie większe, gdybyś zdecydował się wezwać kogoś takiego jak Michael Jordan lub Arnold Schwarzenegger. Prawda jest taka, że w ówczesnych realiach inteligencja miała więcej wspólnego z szybkością reakcji odruchowych, zdolnością do orientowania się w przestrzeni, szybkością, siłą i zwinnością niż z $E = mc^2$, *Finnegans Wake* czy Nowym Ładem.

XX wiek przyzwyczaił nas do wizji człowieka inteligentnego jako mola książkowego, jajogłowego czy naukowca. Tymczasem zgodnie z definicją inteligencja to zdolność do odpowiedniego reagowania na nowe sytuacje oraz wyciągania wniosków z doświadczeń z przeszłości. Kto będzie posiadał umiejętności niezbędne do rozwiązania twojego problemu, jeżeli na autostradzie popsuje ci się samochód? Czy będzie to doktor ze znanego uniwersytetu, czy raczej mechanik ze średnim wykształceniem?

Komu najłatwiej ci będzie pomóc, jeżeli zgubisz się w wielkim mieście – wiecznie zamyślonemu profesorowi, czy małemu chłopcu, który doskonale orientuje się w przestrzeni? Inteligencja zależy od kontekstu, charakteru zadania oraz od rodzaju wyzwania, przed którym akurat стоимy, nie zaś od wyniku IQ, tytułu naukowego czy prestiżu.

Potwierdzają to badania dotyczące możliwości przewidywania przyszłości na podstawie wyników testów IQ. Chociaż pozwalają one w miarę precyzyjnie określić szanse na powodzenie w szkole, zwykle nie sprawdzają się przy prognozowaniu szans na sukces w realnym świecie. Jedno z badań, któremu poddano ludzi odnoszących ogromne sukcesy w życiu zawodowym, wykazało, że jedna trzecia z nich osiągała niskie wyniki w testach IQ. Wniosek jest prosty: testy IQ mierzą w coś, co należałoby raczej określić mianem „talentu szkolnego”. Tymczasem prawdziwa inteligencja obejmuje znacznie szerszy wachlarz różnych umiejętności.

Głównym przedmiotem rozważań w tej książce są różne rodzaje inteligencji. Zamiast więc mówić o *inteligencji* jako o pewnej magicznej substancji mózgowej, którą można zmierzyć za pomocą testu IQ, lub jako o złotym chromosomie, który otrzymują dzieci wybrane przez los, będziemy mówić o *inteligencjach wielorakich*, którymi człowiek wykazuje się przy różnych okazjach. Przyjrzymy się inteligencji sportowca, artysty, muzyka, dyrektora, teologa, doradcy, sprzedawcy, nauczyciela szkoły podstawowej, spawacza, mechanika, architekta i wielu innych osób. Wybierzemy się w podróż po świecie, obserwując funkcjonowanie różnych inteligencji w różnych kulturach – między innymi zdolności nawigacyjne Polinezyjczyków, właściwą jugosłowiańskim bardom umiejętność snucia fantastycznych opowieści czy przenikliwość japońskich dyrektorów w sferze relacji społecznych.

Książka ta przedstawia rewolucyjny pomysł, który stopniowo zyskuje sobie coraz większe uznanie zarówno w kręgach naukowych, jak i wśród opinii publicznej. Opracowana ponad 15 lat temu przez psychologa Howarda Gardnera teoria inteligencji wielorakich kwestionuje dotychczasowe wyobrażenia na temat mądrości. Gardner wyraża przekonanie, że nasza kultura nadmiernie koncentruje się na myśleniu werbalnym i logicznym – czyli na umiejętnościach, które zwykle poddawane są ocenie w ramach testów na

inteligencję – lekceważąc tym samym pozostałe sfery poznania. Sugeruje istnienie co najmniej s i e d m i u inteligencji – uważa, że każdą z nich należy rozpatrywać jako jeden z istotnych trybów procesu myślenia.

SIEDEM INTELIGENCJI

Pierwszym rodzajem inteligencji, zwanym *inteligencją językową*, jest inteligencja słów. To rodzaj inteligencji charakterystyczny dla dziennikarzy, autorów opowieści, poetów czy prawników. To ten aspekt procesów myślowych, dzięki któremu dziś możemy czytać *Króla Lira* Szekspira, *Odyseję* Homera czy *Baśnie tysiąca i jednej nocy*. Ludzie posiadający szczególne kompetencje w tym obszarze doskonale radzą sobie z prowadzeniem dyskursu i przekonywaniem do swoich racji, potrafią bawić słowem i umiejętnie przekazują słowne instrukcje. Ponieważ zapamiętywanie faktów przychodzi im z dużą łatwością, nie rzadko posiadają też bogatą wiedzę z różnych dziedzin. Są wśród nich mistrzowie słowa, którzy potrafią pięknie interpretować tekst, wyrażać się precyzyjnie w formie pisemnej i doskonale rozumieją wszystko to, co przedstawione zostało na piśmie.

Drugim rodzajem inteligencji jest *inteligencja liczb i logiki*, zwana *inteligencją logiczno-matematyczną*. To cecha charakterystyczna naukowców, księgowych i programistów komputerowych. Właśnie z zasobów tej inteligencji czerpał Newton, kiedy opracowywał zasady rachunku różniczkowego i całkowego. Dzięki tej inteligencji Einstein opracował teorię względności. Osoba posiadająca zdolności logiczno-matematyczne potrafi rozumować, dostrzega porządek, myśli w kategoriach związków przyczynowo-skutkowych, tworzy hipotezy, poszukuje schematów myślowych i liczbowych, a nade wszystko patrzy na życie okiem racjonalisty.

Inteligencja przestrzenna to trzeci rodzaj inteligencji, związany z myśleniem w kategoriach obrazów oraz zdolnością postrzegania, przekształcania i odtwarzania różnych aspektów świata wizualno-przestrzennego. To domena architektów, fotografików, artystów, pilotów oraz

inżynierów mechaników. Tej właśnie inteligencji nie brakowało ludziom projektującym egipskie piramidy. Pod dostatkiem mieli jej także Thomas Edison, Pablo Picasso czy Ansel Adams. Osoby obdarzone inteligencją przestrzenną często wykazują dużą wrażliwość na szczegóły wizualne, potrafią też tworzyć żywe obrazy, przedstawiać swoje pomysły w postaci rysunków lub grafik. Zwykle bez trudu orientują się w trójwymiarowej przestrzeni.

Czwartym rodzajem inteligencji jest *inteligencja muzyczna*. Najważniejszym elementem charakterystycznym dla tego rodzaju inteligencji jest zdolność dostrzegania, doceniania i tworzenia rytmów i melodii. Taką inteligencją bez wątpienia obdarzeni byli między innymi Bach, Beethoven czy Brahms, jest ona również cechą charakterystyczną dla członków balijskich gamelanów czy jugosłowiańskich bardów. Inteligencja muzyczna jest również cechą właściwą każdej osoby, która posiada dobry słuch muzyczny, potrafi dostroić swój głos do odpowiedniej tonacji, trzymać rytm i rozpoznawać różne fragmenty utworów muzycznych.

Piątą formą inteligencji jest *inteligencja kinestetyczna*, inteligencja ja fizycznego. Posiadanie tego typu inteligencji wiąże się ze zdolnością do kontrolowania ruchów własnego działania oraz umiejętnego posługiwania się przedmiotami. Jest domeną sportowców, rzemieślników, mechaników oraz chirurgów. Wykazywał się nią Charlie Chaplin, kreując swoją niesamowitą postać trampa. Osoby obdarzone inteligencją kinestetyczną często doskonale radzą sobie z szyciem, pracami stolarskimi i modelarstwem. Wysiłek fizyczny często sprawia im radość – lubią wędrówki, taniec, jogging, obozy, pływanie, żeglarstwo. Lubią mieć nad wszystkim kontrolę, lubią kontakt dotykowy, odczuwają silną potrzebę ruchu i pragną wszystkiego doświadczać „na własnej skórze”.

Szóstym typem inteligencji jest *inteligencja interpersonalna*, czyli zdolność do rozumienia i współpracy z innymi ludźmi. W szczególności przejawia się umiejętnością wychwytywania i odpowiedniego reagowania na nastroje, usposobienie, intencje i pragnienia innych osób. Tego typu inteligencja powinna cechować animatora kultury zabawiającego uczestników rejsu turystycznego. Niezbędna jest również osobie zarządzającej dużą korporacją. Człowiek obdarzony inteligencją interpersonalną może być równie dobrze współczującym i odpowiedzial-

nym za innych człowiekiem, niczym Mahatma Gandhi, jak i chytrym manipulantem, niczym Machiavelli. W obu przypadkach będzie posiadać jednak zdolność wejścia w skórę drugiej osoby i spojrzenia na świat z jej perspektywy. Ludzie tego typu potrafią doskonale organizować współpracę, są świetnymi negocjatorami i nauczycielami.

Ostatnim typem inteligencji jest inteligencja intraperso-
nalna, czyli inteligencja wewnętrzna. Osoba posiadająca wysoko rozwinięte umiejętności w tym zakresie dobrze rozumie własne uczucia – jest w stanie odróżnić od siebie wiele rozmaitych wewnętrznych stanów emocjonalnych i wykorzystać tę wiedzę w celu wzbogacenia lub ulepszenia swojego życia. Tego rodzaju inteligencja cechuje w szczególności doradców, teologów i osoby prowadzące własną działalność gospodarczą. Tacy ludzie wykazują często skłonność do introspekcji, oddają się medytacji i kontemplacji, poszukują różnych możliwości zgłębiania tajników własnej duszy. Wielu z nich ma silną potrzebę niezależności, wykazuje determinację w dążeniu do celu, stanowi klasę dla siebie i woli pracować samodzielnie niż z innymi.

Nawet jeśli identyfikujesz się szczególnie z jednym lub dwoma z powyższych opisów, powinieneś pamiętać, że posiadasz wszystkie siedem rodzajów inteligencji. Co więcej, w zasadzie każdy człowiek może osiągnąć pewien sensowny poziom w obszarze każdej z siedmiu inteligencji. W życiu każdego z nas siedem typów inteligencji przejawia się na różne sposoby. Rzadko się zdarza, by ktoś osiągał wysoki poziom inteligencji w obszarze sześciu bądź siedmiu jej typów. Można by twierdzić, że wyjątkiem od tej zasady był Rudolf Steiner, niemiecki filozof, pisarz i naukowiec z początku XX wieku, który zajmował się ponadto systemem tańca, teorią koloru i ogrodnictwem. Ten sam człowiek zapisał się w historii również jako rzeźbiarz, teoretyk nauk społecznych i architekt.

Z drugiej strony zaledwie u nielicznych osób tylko jeden z typów inteligencji rozwija się do bardzo wysokiego poziomu, kosztem pozostałych. Takich ludzi zwykliśmy nazywać sawantami – to ludzie tacy jak Raymond, bohater oscarowego filmu *Rain Man*, który mimo nadzwyczajnych zdolności matematycznych nie potrafił zadbać o swoje podsta-

wowe potrzeby. Do tej samej kategorii zaliczymy genialnego rzeźbiarza, który nie umie czytać, oraz osobę posiadającą słuch absolutny, która sama nie potrafi nawet zawiązać sobie butów.

Większość z nas znajduje się gdzieś na osi pomiędzy ludźmi wszechstronnymi a sawantami. W pewnych obszarach jesteśmy bardzo inteligentni, w innych posiadamy przeciętne zdolności, w jeszcze innych dostrzegamy u siebie wyraźne braki. Trzeba jednak podkreślić, że w nowym modelu inteligencji dla każdego znajdzie się jego pięć minut. Rolnik, rodzic, malarz, mechanik i handlowiec mają takie samo prawo nazywać siebie ludźmi i n t e l i g e n t n y m i jak psychiatra, neurochirurg czy profesor prawa. Teoria inteligencji wielorakich uwzględnia cały szeroki wachlarz ludzkich zdolności, razem tworzących siedmiowarstwowy system, dzięki któremu każdy może osiągnąć sukces w swoim życiu.

DOWODY POTWIERDZAJĄCE SŁUSZNOŚĆ TEORII

Teoria inteligencji wielorakich nie jest pierwszą teorią opierającą się na założeniu, że mądrym można być na wiele różnych sposobów. Na przestrzeni ostatnich dwustu lat powstało wiele różnych koncepcji zakładających istnienie od jednego do stu pięćdziesięciu różnych typów inteligencji. Elementem wyróżniającym model Gardnera są dowody potwierdzające słuszość stawianej przez niego tezy. Gardner powołuje się na liczne badania naukowe, między innymi w obszarze antropologii, psychologii poznawczej, psychologii rozwojowej, psychometrii, analiz biograficznych, psychologii zwierząt oraz neuroanatomii. Gardner wyznaczył precyzyjne kryteria, które posłużyły mu do wyróżnienia poszczególnych typów inteligencji. Oto cztery z jego kryteriów:

INTELIGENCJA MUSI ZNAJDOWAĆ PRZEŁOŻENIE NA JĘZYK SYMBOLI. Teoria inteligencji wielorakich zakłada, że zdolność posługiwania się symbolami – przedstawiania pomysłów i doświadczeń w formie rysunków, liczb czy słów – jest cechą wyróżniającą ludzkiej inteligencji. Kiedy w programie *Koło Fortuny* na ekranach pojawia się hasło „pr_gram”, większość widzów jest w stanie bez zastanowienia wstawić do niego brakującą samo-

głoskę. Wszyscy bowiem posługują się wspólnym systemem symboli, którym w tym przypadku jest język. Mamy tu więc do czynienia z systemem symboli o charakterze językowym. Teoria inteligencji wielorakich zakłada jednak, że każdy typ inteligencji może znajdować przełożenie na odrębny system symboli. Umysły logiczno-matematyczne posługują się między innymi liczbami i literami alfabetu greckiego. Muzycy zapisują melodie i rytmy za pomocą nut, zwykle w kluczu wiolinowym lub basowym. Marcel Marceau, chcąc wyrazić koncepcje takie jak wolność czy samotność, posługiwał się symbolami kinestetycznymi w postaci gestów i mimiki twarzy. Nie należy też zapominać o symbolach o charakterze społecznym, takich jak machanie ręką na pożegnanie, oraz symbolach własnego ja, które przybierają postać obrazów sennych pojawiających się nad ranem.

KAŻDA Z INTELIGENCJI CHARAKTERYZUJE SIĘ WŁASNĄ SPECYFIKĄ ROZWOJU. Wbrew twierdzeniom konserwatywnych zwolenników mitu IQ, inteligencja nie jest cechą absolutną ani przyrodzoną, która pozostawałaby niezmienna przez cały okres naszego życia. Zgodnie z teorią inteligencji wielorakich każda z inteligencji przejawia się już na etapie dzieciństwa, pełny potencjał rozwojowy osiągając w określonych fazach naszego życia. Każda z nich w pewien charakterystyczny dla siebie sposób – nagle lub stopniowo – zanika wraz z wiekiem. Spośród siedmiu inteligencji najwcześniej ujawnia się geniusz muzyczny. Mozart komponował proste melodie w wieku trzech lat, jako dziewięciolatek tworzył już symfonie. U wielu osób talent muzyczny utrzymuje się mimo upływu lat, co najlepiej mogą potwierdzić przykłady takich niezwykłych osobowości jak Pablo Casals, Igor Strawiński czy Georg Friedrich Händel.

Zupełnie inaczej rzecz się ma w przypadku myślenia logiczno-matematycznego. Zdolności w tym zakresie pojawiają się w nieco późniejszym okresie, osiągając swój szczytowy poziom w okresie młodzieńczym i na początku dorosłego życia, następnie słabnąc z wiekiem. Pobieżna analiza historii myśli matematycznej pozwala stwierdzić, że tylko nielicznych odkryć w tej dziedzinie dokonali ludzie po czterdziestce. Wiele ważnych odkryć było dziełem nastolatków – w młodym wieku swoje teorie formułowali między innymi Blaise Pascal czy Evariste Galois. Rozważania, które doprowadziły do powstania teorii względności, Albert Einstein

rozpoczął już w wieku 16 lat. Każdy z typów inteligencji ma swój własny schemat narastania i zanikania w trakcie ludzkiego życia.

POZIOM KAŻDEGO Z TYPÓW INTELIGENCJI MOŻE ULEC OBNIŻENIU NA SKUTEK USZKODZEŃ LUB URAZÓW SZCZEGÓLNYCH OBSZARÓW MÓZGU. Teoria inteligencji wielorakich przewiduje, że poszczególne rodzaje inteligencji można wyizolować w związku z uszkodzeniami w tkance mózgowej. Gardner sugeruje, że teoria inteligencji musi znajdować swoje u z a s a d n i e n i e b i o l o g i c z n e – potwierdzenia należy więc szukać w fizjologii struktur mózgu. Będąc neuropsychologiem w Boston Veterans Administration, Gardner miał okazję pracować z pacjentami po urazach mózgu, u których obserwowano wybiórcze obniżenie zdolności w obszarze różnych inteligencji. Na przykład pacjent z uszkodzonym płatem czołowym lewej półkuli miał trudności z mówieniem i pisaniem, bez przeszkód natomiast śpiewał, rysował i tańczył. W tym przypadku mieliśmy do czynienia z wybiórczym obniżeniem poziomu jego inteligencji językowej. Pacjenci, u których obserwowano zmiany patologiczne w obszarze prawego płata skroniowego, doświadczali niekiedy trudności z wykonywaniem zadań o charakterze muzycznym, bez trudu natomiast mówili, czytali i pisali. U pacjentów z uszkodzeniami płata potylicznego prawej półkuli mózgu obserwowano upośledzenie zdolności do rozpoznawania twarzy, tworzenia obrazów i dostrzegania szczegółów o charakterze wizualnym.

Teoria inteligencji zakłada więc istnienie siedmiu względnie autonomicznych systemów mózgowych. Z inteligencją językową kojarzy się zwykle lewą półkulę mózgu, tymczasem inteligencja muzyczna, przestrzenna czy interpersonalna przypisywana jest raczej funkcjonowaniu prawej półkuli. Za inteligencję kinestetyczną odpowiada kora ruchowa, jądra podstawne oraz mózdzek, natomiast z punktu widzenia inteligencji osobistej szczególną rolę odgrywają płaty czołowe. Chociaż trzeba pamiętać, że mózg jest strukturą niezwykle złożoną i że nie można go w żaden prosty sposób podzielić na siedem odrębnych sektorów, teoria inteligencji wielorakich doskonale podsumowuje wiele ważnych odkryć neuropsychologii z ostatnich 20 lat.

OSIĄGNIĘCIA KAŻDEJ INTELIGENCJI SĄ ODRĘBNIENIE WARTOŚCIOWANE PRZEZ KULTURĘ. Teoria inteligencji wielorakich zakłada, że zachowanie inteligentne należy rozpatrywać przez pryzmat największych dokonań danej

cywilizacji – a nie za pomocą ocen osiągniętych w ustandaryzowanym teście. Typowy test IQ – w ramach którego powtarza się określoną sekwencję losowo wybranych cyfr od początku do końca i od końca do początku lub rozwiązuje się problemy dotyczące analogii – nie ma większego znaczenia kulturowego. Kiedy ostatnio widziałeś, by dziadek wziął wnuka na kolana i powiedział: „Chciałbym ci przekazać coś, co jest dla mnie bardzo ważne. Mam nadzieję, że dla ciebie to również będzie ważne: 23, 16, 94, 3, 12...”? Z pokolenia na pokolenie przekazuje się natomiast mity, legendy, literaturę, muzykę, dzieła sztuki, wiedzę o odkryciach naukowych oraz konkretne umiejętności.

Teoria inteligencji wielorakich zakłada, że rozpoznawania przejawów inteligencji uczymy się dzięki analizie przykładów najdoskonalszych osiągnięć naszej kultury we wszystkich siedmiu obszarach. *Moby Dick* Hermana Melville’a jest zatem ważniejszy niż pobawiony sensu zbitek sylab z podręcznika psychometrii; *Guernica* Pabla Picassa jest ważniejsza niż rysunki geometryczne w testach z dziedziny rozumowania przestrzennego; Wielka Karta Swobód czy kazanie na górze są ważniejsze niż Skala Dojrzałości Społecznej Edgara Dolla.

Teoria inteligencji wielorakich uwzględnia również fakt, że w różnych kulturach inteligentne zachowania przyjmują różne postacie. Nie ogranicza się wyłącznie do typowego dla kultury białej Europy podejścia, zgodnie z którym szczytowym przejawem inteligencji są odkrycia w dziedzinie werbalnej i logicznej (czyli w sferach, na które kładzie się szczególnie nacisk podczas testowania IQ), lecz ujmuje ludzką inteligencję w znacznie szerszym kontekście. W tym ujęciu na jednakowe uznanie zasługują umiejętności himalajskich Sierpów w zakresie poruszania się po górach, skomplikowane mechanizmy obserwacyjne charakterystyczne dla Buszmenów z Kalahari, geniusz muzyczny przedstawicieli nigeryjskiej kultury Anang, unikalne systemy kartograficzne polinezyjskich nawigatorów i różne inne wyjątkowe kompetencje różnych ludów z całego świata.

Dodatkowo teoria inteligencji wielorakich zakłada, że każdej inteligencji można przypisać szczególne procesy poznawcze zachodzące w obszarze pamięci, uwagi, percepcji i rozwiązywania problemów. Nie zawsze mamy taką samą pamięć do melodii jak do twarzy czy liczb. Nie zawsze doskonały

słuch będzie szedł w parze ze zdolnością do odróżnienia od siebie dźwięków „th” i „sh”. Każda z siedmiu inteligencji ma nawet swoją odrębną historię ewolucyjną. Inteligencja muzyczna rozwijała się pod wpływem świergotu ptaków. Inteligencja kinestetyczna kształtowała się w trakcie polowań. Miłośnicy danych liczbowych nie powinni mieć problemów ze znalezieniem wyników badań i eksperymentów psychologicznych potwierdzających teorię o istnieniu siedmiu typów inteligencji. Teoria inteligencji wielorakich to coś więcej niż tylko pomysł – to najbardziej aktualna synteza znanych nam dziś wyników badań naukowych na temat inteligencji.

POZNAJ SIEDEM SWOICH INTELIGENCJI

Skoro znasz już podstawowe założenia teoretyczne, spróbujmy się zastanowić, jak teoria przekłada się na twoje życie. Podczas warsztatów i wykładów, które prowadzę na terenie całego kraju, ludzie często pytają: „Czy można poddać się testowi, który pozwoliłby określić typy mojej inteligencji?”. Mam szczerą nadzieję, że odpowiedź na to pytanie jest przecząca. Ta książka opiera się bowiem na przekonaniu, że inteligencja jest zjawiskiem zbyt złożonym i różnorodnym, by można było sprowadzić ją do postaci półtoragodzinnego testu. Choć istnieje wiele różnych testów pozwalających oceniać poszczególne aspekty siedmiu inteligencji, aby poznać własny profil inteligencji wielorakich, najlepiej jest po prostu poddać uczciwej analizie nasze codzienne życie.

Zastanów się nad czynnością, którą wykonujesz każdego dnia: korzystanie z telefonu. Jaką technikę stosujesz, by zapamiętać numer telefonu? Czy przed wybraniem numeru powtarzasz go sobie półgłosem? W takim razie stosujesz strategię językową. A może wyobrażasz sobie, w jakiej kolejności musisz naciskać przyciski na prostokątnej klawiaturze aparatu? Takie rozwiązanie sugerowałoby dominację myślenia przestrzennego. Słyszałem również, że niektórzy zapamiętują charakterystyczną melodię towarzyszącą wybieraniu numeru. Tacy ludzie charakteryzują się inteligencją muzyczną. Chodzi o to, że profil inteligencji człowieka można analizować na podstawie codziennych czynności, takich jak choćby

wybieranie numeru telefonu, i nie trzeba w tym celu tworzyć sztucznych problemów i zadań, którymi posługują się autorzy testów IQ.

Nie da się zdefiniować żadnego katalogu umiejętności, na podstawie których można by wyznaczyć indywidualny profil inteligencji. Łatwiej jest jednak zrozumieć jego istotę, jeśli podda się analizie odpowiednią próbkę wydarzeń z własnego życia. Poniżej przedstawiam listę złożoną z 70 elementów, która pomoże ci takiej analizie dokonać. W każdej kategorii zostało miejsce na wpisanie dodatkowych kompetencji, które nie zostały uwzględnione w wyliczeniu. Ta lista w żadnym razie nie wyczerpuje tematu siedmiu typów inteligencji. W tej książce znajdziesz jeszcze wiele innych ćwiczeń i zadań, dzięki którym łatwiej ci będzie zrozumieć własne procesy uczenia się. Poniższą listę powinieneś traktować wyłącznie jako pierwszy krok na swojej drodze do poznania *p r a w d z i w e g o* ilorazu inteligencji.

INTELIGENCJE WIELORAKIE – LISTA

Poniższe stwierdzenia dotyczą poszczególnych typów inteligencji. Zastanów się nad ich prawdziwością.

INTELIGENCJA JĘZYKOWA

- _____ Książki są dla mnie bardzo ważne.
- _____ Słyszę w głowie słowa, jeszcze zanim je przeczytam, wypowiem lub napiszę.
- _____ Więcej informacji dociera do mnie, kiedy słucham radia lub nagrań audio, niż kiedy oglądam telewizję czy filmy.
- _____ Dobrze sobie radzę w grach słownych, takich jak Scrabble, rebusy czy anagramy.
- _____ Radość sprawiają mi łamacze języka, gry słów i kalambury.
- _____ Inni często pytają mnie o znaczenie słów, których użyłem w swoich wypowiedziach i tekstach pisanych.
- _____ Nauka języka polskiego, WOS-u i historii przychodziła mi w szkole łatwiej niż nauka matematyki i innych przedmiotów ścisłych.
- _____ Jadąc samochodem, zwracam większą uwagę na napisy na billboardach niż na widoki.

- _____ Prowadząc rozmowy, często nawiązuję do czegoś, co czytałem lub słyszałem.
- _____ Napisałem ostatnio coś, z czego byłem szczególnie dumny lub co spotkało się z uznaniem innych osób.

Inne kompetencje językowe:

INTELIGENCJA LOGICZNO-MATEMATYCZNA

- _____ Dokonywanie obliczeń „w głowie” przychodzi mi z łatwością.
- _____ Matematyka i inne przedmioty ściśle należały do moich ulubionych lekcji w okresie szkolnym.
- _____ Lubię gry i zagadki wymagające logicznego myślenia.
- _____ Lubię eksperymenty opierające się na zasadzie: „A co się stanie, jeżeli...” (na przykład: „Co się stanie, jeżeli co tydzień będę podlewał krzew róży dwukrotnie większą ilością wody?”).
- _____ Mój umysł poszukuje schematów, powtarzalności i logicznej sekwencji różnych zdarzeń.
- _____ Interesują mnie najnowsze odkrycia naukowe.
- _____ Wierzę, że w zasadzie wszystko da się racjonalnie wyjaśnić.
- _____ Zdarza mi się operować w myślach czystymi, całkowicie abstrakcyjnymi konceptami, które nie wyrażają się ani w postaci słów, ani w postaci obrazów.
- _____ Przyjemność sprawia mi znajdowanie niespójności logicznych w wypowiedziach i działaniach innych osób zarówno w życiu zawodowym, jak i osobistym.
- _____ Czuję się bardziej komfortowo, kiedy dane zjawisko zostało zmierzone, zaklasyfikowane, poddane analizie lub ujęte w postaci danych liczbowych.

Inne kompetencje logiczno-matematyczne:

INTELIGENCJA PRZESTRZENNA

- _____ Po zamknięciu oczu widzę często wyraźne obrazy.
- _____ Jestem wrażliwy na kolory.

- _____ Często uwieczniam to, co wokół siebie widzę, za pomocą aparatu lub kamery.
- _____ Z przyjemnością układam puzzle, poruszam się po labiryncie i rozwiązuję zagadki obrazkowe.
- _____ W moich snach dominują żywe obrazy.
- _____ Zwykle bez problemu orientuję się nawet w nieznanym terenie.
- _____ Lubię rysować, często rysuję bezwiednie.
- _____ W szkole lepiej radziłem sobie z geometrią niż z algebrą.
- _____ Bez trudu mogę sobie wyobrazić, jak dana rzecz wyglądałaby z lotu ptaka.
- _____ Preferuję materiały zawierające dużą liczbę ilustracji.

Inne kompetencje przestrzenne:

INTELIGENCJA KINESTETYCZNA

- _____ Regularnie uprawiam co najmniej jedną dyscyplinę sportu lub podejmuję inną formę aktywności ruchowej.
- _____ Trudno jest mi pozostawać w bezruchu przez dłuższy czas.
- _____ Przyjemność sprawia mi wykonywanie prac o charakterze manualnym: szycie, tkanie, rzeźbienie, stolarka czy modelarstwo.
- _____ Najlepsze pomysły często przychodzą mi do głowy podczas długich spacerów lub joggingu na świeżym powietrzu albo podczas innej formy aktywności ruchowej.
- _____ Lubię spędzać wolny czas na dworze.
- _____ Podczas rozmowy często gestykuluję i korzystam z innych form mowy ciała.
- _____ Najłatwiej jest mi poznawać rzeczy przez dotyk.
- _____ Lubię przejażdżki na diabelskim młynie i wszelkie formy aktywności, które podnoszą mi poziom adrenaliny.
- _____ Własny poziom koordynacji ruchowej określiłbym jako bardzo dobry.
- _____ Żeby się czegoś nauczyć, muszę tego spróbować – nie wystarcza mi czytanie o tym lub oglądanie filmów instruktażowych

Inne kompetencje kinestetyczne:

INTELIGENCJA MUZYCZNA

- _____ Mam ładny głos i ładnie śpiewam.
- _____ Potrafię stwierdzić, kiedy ktoś fałszuje.
- _____ Często słucham muzyki z radia, z płyt lub kaset.
- _____ Gram na instrumencie muzycznym.
- _____ Moje życie byłoby uboższe, gdyby brakowało w nim muzyki.
- _____ Czasami idąc ulicą, stwierdzam, że po głowie chodzi mi dźwięki telewizyjny lub inna melodia.
- _____ Potrafię bez trudu wystukać rytm pewnego fragmentu muzycznego na prostym instrumencie perkusyjnym.
- _____ Znam melodie wielu piosenek i utworów muzycznych.
- _____ Wystarczy, że usłyszę pewien fragment raz lub dwukrotnie, żeby bym był w stanie w miarę dokładnie go zaśpiewać.
- _____ Podczas pracy, nauki lub nabywania nowych umiejętności często zdarza mi się wystukiwać rytm lub podśpiewywać sobie.

Inne kompetencje muzyczne:

INTELIGENCJA INTERPERSONALNA

- _____ Należę do tych osób, do których inni (sąsiedzi, współpracownicy) przychodzą po radę i opinię.
- _____ Wolę sporty zespołowe (badminton, siatkówka czy softball) od indywidualnych form wysiłku fizycznego (pływanie, jogging).
- _____ Kiedy mam problem, częściej korzystam z pomocy innych, niż działam samodzielnie.
- _____ Mam co najmniej trzech bliskich przyjaciół.
- _____ Wolę rozrywki towarzyskie (grę w Monopol lub brydża) niż formy aktywności związane z samotnym spędzaniem czasu (gry wideo, pasjans).
- _____ Lubię wyzwanie towarzyszące przekazywaniu innym (pojedynczym osobom lub grupom) wiedzy lub umiejętności, które sam posiadam.

- _____ Uważam samego siebie za lidera (inni utwierdzają mnie w tym przekonaniu).
- _____ Dobrze się czuję pomiędzy ludźmi.
- _____ Chętnie angażuję się w działania na rzecz społeczności – zarówno na rzecz swoich współpracowników, jak i w ramach społeczności religijnej czy lokalnej.
- _____ Wolę spędzać wieczory na miłych spotkaniach towarzyskich niż w samotności w domowym zaciszu.

Inne kompetencje interpersonalne:

INTELIGENCJA INTRAPERSONALNA

- _____ Regularnie poświęcam czas na medytację, refleksję i myślenie o ważnych życiowych kwestiach.
- _____ Uczestniczyłem lub uczestniczę w zajęciach z doradcą lub w warsztatach rozwoju osobistego, dzięki którym mogę się dowiedzieć czegoś więcej o sobie.
- _____ Moje poglądy są sprzeczne z poglądami ogółu.
- _____ Mam pewne wyjątkowe hobby lub przedmiot zainteresowań, o którym wiem tylko ja.
- _____ Mam ważne cele życiowe, o których regularnie rozmyślam.
- _____ Realistycznie oceniam własne atuty i słabości (korzystam z informacji zwrotnej pochodzącej od innych).
- _____ Wolę spędzić weekend samotnie w domku w lesie niż w luksusowym kurorcie w otoczeniu tłumu ludzi.
- _____ Uważam, że mam silną wolę i niezależny umysł.
- _____ Prowadzę pamiętnik lub dziennik, w którym odnotowuję wydarzenia ze swojego życia wewnętrznego.
- _____ Prowadzę własną działalność gospodarczą lub poważnie myślę nad założeniem własnej firmy.

Inne kompetencje intrapersonalne:

JAK KORZYSTAĆ Z TEJ KSIĄŻKI

Analiza przedstawionej listy potwierdza jedynie to, co już o sobie wiesz. W pewnym sensie cała ta książka ma za zadanie potwierdzić twoje przekonania co do tego, jak najlepiej ci się myśli i uczy. Prawdopodobnie z zadowoleniem stwierdzisz, że wiele twoich talentów można uznać za pełnoprawny przejaw inteligencji. Będzie to szczególnie odkrywcze, jeśli obecnie uważasz, iż twój styl nie wpisuje się w powszechnie aprobowany przez naszą kulturę model werbalny czy logiczny. Niewykluczone, że twoja ocena niektórych stwierdzeń zawartych na powyższej liście była dla ciebie samego zaskoczeniem – w takim wypadku może chcesz się dowiedzieć więcej na temat własnych licznych inteligencji. Zanim jednak przejdziemy do dalszych rozważań, chciałbym zwrócić twoją uwagę na następujące kwestie.

PATRZ NA CAŁOŚĆ OBRAZU. Możesz być matematycznym geniuszem i niezłym sportowcem, który całkiem dobrze radzi sobie z tekstem, ale który ma problemy z wizualizacją, który świetnie się czuje w towarzystwie i któremu słon nadepnął na ucho – wszystkie te elementy składają się razem na jeden zupełnie wyjątkowy pakiet. Właśnie dlatego powinieneś uważnie przeczytać informacje dotyczące każdego z typów inteligencji. Tylko w ten sposób możesz zyskać kompleksową wiedzę na temat własnych zdolności w zakresie nabywania wiedzy – zobaczysz obraz, który wykracza poza standardowe czarno-białe ujęcie, szufladkujące cię w ten lub inny sposób.

CIESZ SIĘ ZE SWOICH ATUTÓW. Jednym z największych korzyści związanych z pojawieniem się teorii inteligencji wielorakich było uznanie prawa każdego człowieka do celebrowania swoich osiągnięć w pewnej dziedzinie. Pracując jako specjalista ds. uczenia się, miałem okazję rozmawiać z wieloma ludźmi, którzy mieli o sobie bardzo niskie mniemanie, ponieważ brakowało im tak cenionych przez społeczeństwo kompetencji językowych i logicznych. Być może dzięki tej książce będą mogli zacząć

myśleć o sobie jako o ludziach inteligentnych, których inteligencja ujawnia się po prostu w jednym lub kilku alternatywnych obszarach.

ZWRACAJ UWAGĘ NA SWOJE UKRYTE TALENTY. Wykonując ćwiczenia zamieszczone w tej książce, możesz odkryć w sobie zdolności, które kiedyś – prawdopodobnie w dzieciństwie – u siebie obserwowałeś, a które później zatraciłeś. Te inteligencje stanowią twój ukryty potencjał. Być może już na wczesnym etapie zostały zepchnięte na margines twojego rozwoju ze względu na oddziaływanie szkoły lub rodziców. A być może po prostu nikt ci nigdy nie pomógł ich rozwinąć. Bez względu na powody tego zaniedbania, teraz dzięki tej książce możesz rozbudzić drzemające w tobie talenty i rozwijać swoje inteligencje w kierunkach, o których nie śmiałeś nawet marzyć. Dzięki lekturze rozdziału 9 dowiesz się, jak ponownie rozbudzić i wykorzystywać niegdyś zaniedbane inteligencje.

Z OPTYMIZMEM PATRZ NA SWOJE SŁABOŚCI. Kiepskie warunki fizyczne, brak zdolności muzycznych, trudności z ustaleniem wartości wszystkich rachunków do zapłacenia lub brak umiejętności jeszcze innego rodzaju – to nie powód do rozpacz. Istnieje bardzo wiele sposobów na przezwyciężenie twoich trudności w uczeniu się. W rozdziale 10 zostało opisanych kilka niezwykle skutecznych metod pracy nad najsłabiej rozwiniętymi inteligencjami. Pamiętaj też, że nikt nie radzi sobie doskonale ze wszystkim. Picasso nie był w stanie spamiętać alfabetu, Beethoven był niezdarny, a Mojżesz się jąkał. Nie byle jakie towarzystwo, prawda?

Niniejsza książka zawiera setki pomysłów i liczne zasoby, dzięki którym łatwiej ci będzie pracować nad kształtowaniem swoich siedmiu inteligencji – bez względu na to, czy chcesz jeszcze dalej rozwijać swoje najmocniejsze strony, czy eliminować swoje słabości. Co więcej, dzięki niej nauczysz się inaczej podchodzić do siebie. Oczywiście jest to przede wszystkim książka o rozwijaniu własnej inteligencji. Gwoli ścisłości należałoby jednak stwierdzić, że w pewnym sensie jesteś już bardziej inteligentny. Znasz bowiem odpowiedź na pytanie sformułowane w przedmowie. Jak bardzo jesteś inteligentny? Jesteś znacznie bardziej inteligentny, niż ci się wydaje. Wiesz znacznie więcej, niż myślisz, ponieważ nawet nie wiesz, na ile różnych sposobów myślisz.